

■ JEGYZETEK

1. *Aranykertbe' aranya*. Gyimesi, hárompataki, úz-völgyi csángó imák és ráolvasók. Szent István Társulat, Bp., 2001; *Kantéros, lüderc, rekegő*. Hárompataki csángó hiedelemmondák. Magyar Napló, Bp., 2004.
2. Idevágó tanulmányai közül kiemeljük a következőket: „*Menyországba' csenditének...*” Hárompataki csángó imák. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve* 6. 1998. 219–258; „*Hirdesd a számból eredett szent ígéket...*” Csángó archaikus népi imák. In: Czégényi Dóra – Keszeg Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve* 8. Kvár, 2000. 195–232; „*Óz nyalja fiát a szepültől...*” Egy ígézet elleni csángó ráolvasócsopotról. In: Molnár Zoltán – Németh Zsolt – Vass Csaba (szerk.): *Nyolcvan év Isten tenyerén*. Megtartó szeretettel Molnár V. Józsefnek. Ős-Kép Kiadó, Bp., 2010. 350-396; *Arra mennek az angyalok...* Angyali alakok, csoportok és rendek a régi Csíkszék archaikus népi imádságaiban. Erdélyi Múzeum LXXIII. 2011. 1. 11–41; *Nagy Szent Mária egy nagy asztalt terített...* A hegyen végzett lóáldozat és a betegségdémonok megvendégelése egy különös ráolvasócsopotrban. Erdélyi Múzeum LXXIV. 2012. 4. 46-84; „*Görget az égbe, villámlik a földön...*” A kígyó- és menyétmarásra használt csíkszéki ráolvasók eredetkérdéséhez. In: Pócs Éva (szerk.): *Szent helyek, ünnepek, szent szövegek*. Tanulmányok a romániai magyarság vallási életéből. h. n., L'Harmattan – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, 415–477; „*Piros hajnal hasada, égi madár reppene...*” Madarak, angyalok és a hajnal időszak a régi Csíkszék archaikus népi imádságaiban. In: Németh Zsolt (szerk.): *Levelek az élőfáról*. Évkönyv Molnár V. József 82. születésnapjára. Püski, Bp., 2012. 61-96; *Kantéros, gurucsás, buszkurja, fermekás*. A boszorkányság hatókörreit leíró kifejezések a Tatros menti csángóknál. In: Pócs Éva – Klaniczay Gábor (szerk.): *Boszorkányok, varázslók és démonok Közép-Kelet-Európában*. Balassi Kiadó, Bp., 2015. 455–498; „*Bal kezébe van a kicsi írott könyve*”. A könyv, az írás-olvasás és a „tudomány” kapcsolata a Tatros menti csángóknál. In: Hesz Ágnes – Pócs Éva (szerk.): *Orvosistenektől a hortikulturális utópiáig*. Tanulmányok a Kárpát-medence vonzáskörzetéből. Balassi Kiadó, Bp., 2016, 123-207.

A „CSÍKSOMLYÓ-JELENSÉG”

Tánczos Vilmos: *Csíksomlyó a népi vallásosságban*

■ A *Csíksomlyó a népi vallásosságban* című könyv 2016-ban jelent meg a budapesti Nap Kiadó gondozásában. E könyvben a szerző, Tánczos Vilmos több évtizedes tereptapasztalatainak és ez irányú folklórgyűjtéseinek feldolgozását nyújtja, amely teljes körű forrás- (köztük számos fotó, videoanyag) és szakirodalmi feldolgozással egészül ki. Témáját illetően a könyv a csíksomlyói zarándoklaltal kapcsolatos népi vallás-gyakorlatok és képzetek (a „Csíksomlyó-jelenség”) történeti mélységű és antropológiai érzékenységgű monográfiája.

A könyvben helyet kapó elemzések végső soron a hagyományos ember vallásos mentalitását tárják fel, amely szimbolikus jelentésekben gazdag rítusrendszerben és vallásos folklórnarratívákban egyaránt kifejeződik.

A szerző megfogalmazása a könyv első fejezetének témáját illetően, miszerint „az élmény elérésének hagyományos útjait” (26.) elemezte, tulajdon-

képpen az egész könyv kutatói fókuszára igaz, mivel a könyv elsősorban a hagyományos közösségi tudásból táplálkozó képzetrendszer felől közelít a témához. Elsősorban jelzésszerűen, a további kutatás irányait illetően veti fel a csíksomlyói kegyhely szinkretikus spiritualitás-képzetrendszereket, a posztmodern vallási piac részeit képező pszeudovallási megnyilvánulásokat és ideológiákat magába ölelő, „kozmogóniai fekete lyuk” szerepét, amelynek ez irányú működéséről meglátása szerint eddig kevés értelmezés született, és mélyebb kutatás sem zajlott.

Lássuk, mit tartalmaz a könyv.

A *Búcsú Csíksomlyón: egy rituális dráma katarzisa* című fejezet tulajdonképpen egy szubjektív, de antropológiai észrevételekre alapozott értelmezés a vallásos ünnepbe való beágyazódás kognitív folyamatainak fokozatairól. A szerző intellektuálisan magas szinten mutatja be a Szenttel való találkozást, a

„rituális dráma” (T. V. terminusa) megélését előkészítő felkészülés mozzanatait, a búcsú alkalmával megtapasztalt vallásos élmény rituálisan kondicionált összetevőit, például *katarzisz, ritualizált jelleg, a búcsú eszmei értékeivel való azonosulás, transzformáció, a hétköznapokból való kilépés, átlényegülés, artisztikusélmény*. (T. V. fogalmai)

E fejezet részeként egy intellektuális reflexióként is mély, magas esztétikai minőséget hordozó esszé olvashatunk arról, hogy mit jelent az ünneplés a hagyományos világlátású ember számára, amelynek törvényszerűségei alól azonban a modernitás embere sem tudja kivonni magát.

A *csíksomlyói Mária-tisztelet* című fejezetben a búcsújárás teológiai hátterét, dogmatikai alapjait vázolja fel, amelybe a csíksomlyói kegyhely is betagolódik, de amely – mint ahogy azt a szerző megállapítja – végső soron nem nyújt elégséges magyarázatot a csíksomlyói búcsú kiemelt népszerűségére. A szerző szerint „Csíksomlyó titka a hely lelkiségében rejlik, és ezt [...] népi lelkiségnek kell neveznünk” (31.). A fejezet többi részében kidolgozott, gazdag etnográfiai anyagra alapozott elemzéseket olvashatunk a csíksomlyói kegyhely népszerűségébe belejátszó, azt termelő népi Mária-kultusszal kapcsolatban álló komplex vallásos és mágikus képzetek funkciójáról, szöveg-folklorjáról, eredetéről, az ezekre alapozott rítusok működéséről, intézményteremtő (például vallási társulatok) erejéről stb.

A következő két fejezet a kegyhely térszerkezetével, a búcsújárás hivatalos egyházi értelmezésétől eltérő népi vonatkozásaival, a búcsújárás kisközösségi formáinak intézményesedett kereteivel, kellékvilágával, specializált szerepkörökkel, a résztvevők táji tagolódását követő bemutatásával foglalkozik. A *Búcsújárás rituális eseményei* című nagy fejezet a búcsú rítusrendszerének monografikus igényű elemzését nyújtja. A *búcsújárás történeti korszakai* című következő elemzési egység a Mária-tisztelet történeti aspektusaival,

a búcsújárás korszakaival, valamint a búcsú eredetének megnyugtató módon máig nem tisztázott vonatkozásaival foglalkozik. A nyilvánosságra került újabb történeti forrásokra alapozva vitába száll Mohay Tamás 2009-es könyvében a *kitalált hagyomány* körébe sorolt nagyerdei csatáról való elképzeléseivel is, amellet érvelve, hogy továbbra sem zárható ki a történeti realitás lehetőségére a csatát illetően.

Három fejezet Csíksomlyó a moldvai csángók népi vallásosságában betöltött komplex szerepét vizsgálja egy történeti elemzési perspektívában, jelentős teret szentelve a nyelvcserevel és a modernizációval bekövetkező hatások vizsgálatának is.

A *Csíksomlyó a mai világban* címet viselő alfejezet a változások irányát jelzi, a modernitással bekövetkező „profanizálódás” (T. V. fogalma) jelenségeit, valamint az új vallási jelenségek széles skáláján elhelyezkedő rituális gyakorlatokat és a mögöttük lévő, gyakran igen gyorsan változó képzettartalmakat.

Tánczos Vilmos rendkívül hiteles ábrázolóerővel képes bemutatni a búcsújárás rituális rendjébe bekapcsolódó emberek motivációit, lelkiállapotát, azt, hogy mi történik az emberekkel a Victor Turner-i „rituális folyamat” során. A „rituális dráma” antropológiai forgatókönyve jól kidolgozott; ami a megértést rendkívül mélyé, az olvasó figyelmét koncentrálttá teszi, az az egyéniségközpontú megközelítés. A bemutatás gyakran szereplőközpontú, karakterrel, arccal bíró, antropológiai mondanivalót hordozó történetként is izgalmas epizódokból tevődik össze. Az adatolás ily módon nem személytelen, konkrét helyzetekhez, emberekhez kötődik. A komplex rituális rendszert fenntartó emberek személyes motivációinak, törekvéseinek hátterére való rávilágítás, spirituális igényeik, elképzeléseik láttatása rendkívül szuggesztív antropológiai interpretációkat eredményez. Ez a törekvés egy-egy jelentős személyiség esetében rövidebb-hosszabb antropológiai esetelemzésekben is megnyilvánul.

A könyvnek van egy, a szigorúan vett néprajzi elemzéstől, az elsajátítható interpretációs módszerektől elszakadó szépirodalmi minősége, az ünnepelésről, a közösségi viselkedésről, a vallással élő emberről szóló egyetemes mondanivalója.

A könyvet etnográfiailag gazdag adattalása (amely ráadásul a búcsú változásá-

nak több évtizedes történeti szinkronizációját is nyújtja), interpretációs ábrázolóereje, a társadalomtudományok szövegalkotási minőségétől és célkitűzéseitől némileg eltérő, szokatlan igényű irodalmi értéke és humánfilozófiai mondanivalója a magyar vallási néprajz egyik legjelentősebb munkájává avatja.

Peti Lehel

TANULMÁNYOK ÉRTÉKRŐL, KÖZÖSSÉGRŐL, HAGYOMÁNYRŐL ÉS ÖRÖKSÉGRŐL

**Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.):
*Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben***

■ A Kriza Könyvek sorozat részeként megjelent *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben* című tanulmánykötet két, az Erdélyi Értéktárhoz és az értékgyűjtő mozgalomhoz kapcsolódó konferencia előadásainak válogatott anyagát közli. Ezek a rendezvények a helyi és regionális néprajzi értékekre, azok feltárására, dokumentálására, adatbázisokba és értéktárakba való rendezésére, illetve az értékeknek a helyi közösségek mindennapjaiba történő beépítésének szükségességére és folyamataira hívták fel a figyelmet. A kötetbe is bekerültek az aranyosszéki, kalotaszegi, marosszéki és háromszéki néprajzi kutatások, illetve az értékfeltáró kezdeményezések, megvalósítások bemutatásai. A közölt tanulmányok nagyobb tömbökbe csoportosíthatók: az első tömb a hungarikum mozgalom néprajzi megközelítéséről, elméleti beágyazásáról, a második egy-egy részterület örökségfelmérésének eredményeiről, az utolsó pedig konkrét esetelemzésekről szól.

A szerkesztők előszavából kiderül, hogy a közösségek, a tudomány vagy éppen a politika miként tekintett a múltban, illetve a jelenben a hagyományra, az örökségre, az értékre és a népi kultúrára.

Paládi-Kovács Attila *Hungarikum és értékmentés a néprajzi felfogásban* című tanulmánya a hungarikumokkal foglalkozó mozgalmat, a törvényi keretet és a hungarikumokat is bemutatja. Ugyanakkor a néprajzi kutatás fontosságát hangsúlyozza, mely hozzásegíthet a magyar (népi) kultúra, az értékek minél szélesebb körben való terjesztéséhez, a szakszerű feltáráshoz is.

Vajda András *Hagyomány, örökség, érték. A hagyomány használatának változó kontextusai* címmel a hagyományról, használatának kontextusairól értekezik, bemutatva az archívumok és a világháló szerepét, illetve az ezek kapcsán felmerülő kérdésekre is választ keres.

Furu Árpád *Népi építészeti inventarizációs projektek Erdélyben (1989–2015)* című tanulmányában bemutatja az elmúlt 25 év jelentősebb népi építé-